

Джеріна А. О.

ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ТА ПОСТ-ІМПЕРСЬКИЙ РЕВАНШИЗМ

Стаття присвячена аналізу розвитку історичної політики Угорщини, її взаємозв'язок з угорською історією ХХ століття і вплив на сучасні політичні процеси всередині країни та в Європі загалом. Була розглянута роль Тріанонського мирного договору у формуванні національного міфу та національної травми. Автором визначені основні пункти сучасної історичної політики Угорщини держави і простежено історичний зв'язок між минулим держави і її сьогоденням.

Ключові слова: історична політика, реваншизм, національна травма, Тріанонський договір.

Виклад основного матеріалу. У часи комуністичної влади історична політика Яноша Кадара, керівника соціалістичної Угорщини, носила тоталітарний зміст і забороняла переосмислювати події Будапештської осені 1956 року окремо від лінії правлячої Угорської соціалістичної робітничої партії. Влада намагалася замовчувати їх, проте їй врешті-решт почали протистояти політики нової генерації 80-х років на чолі з Яношем Берец.

Формування сучасної меморіальної й історичної політики Угорщини в 1989 р. були пов'язані з розпадом комуністичної системи і потребі переосмислення комуністичного минулого й його злочинів проти угорського народу. Основною ідеєю нової політики було подолання комуністичної спадщини і повернення до розбудови національної держави, втраченої під час комуністичної плади. За визначенням Касьянова, національне минуле поставало як актуалізація сучасних процесів в державі. Це також можна назвати новою націоналізацією, яку сприймали як відновлення нормального розвитку після комунізму.

1 травня 2004 р. Угорщина стала членом Європейського Союзу, цю подію пов'язують з цивілізаційною зміною: східна

комуністична Європа стала частиною Західного світу, змінилась геополітична проблематика Схід – Захід через просування кордонів Заходу східніше, а отже Угорщина стала частиною геополітичного Заходу.

В історичній політиці держави тоді панували: етнонаціоналізм, повернення до заборонених символів, героїв, місць пам'яті і подій, які були заборонені у комуністичні часи.

Вступ до ЄС передбачав делегації частини свого суверенітету в економіці, політиці загалом та історичній політиці зокрема. Останнє включало в себе загальні європейські цінності, етноплюралізм, толерантність та комплекси меншовартості, пов'язані зі злочинами нацистів та фашистів під час Голокосту та II Світової війни.

Минуле ж в Угорщині було складовою політики ідентичності, як мова, література, культура тощо, точкою збірки, політичної мобілізації, а отже ревізіонізм, проваджений ЄС мав протиріччя з діючою історичною політикою. Одночасно довелось існувати ідентичності і національній (обмеженій в етносимволізмі) і європейській (або як протипага, або альтернатива національному).

В авангарді історичної політики Угорщини стають праві: Фідес (Угорський громадянський союз) – 134 з 199 у Національних зборах і 11 місць у Європарламенті, ідеологія яких утілена у поміркованому євроскептицизмі, націоналізмі та консерватизмі. В. Орбан – голова партії і прем'єр-міністр Угорщини (1998–2002, 2010 рр.). А також більш радикалізована партія Йоббік (За кращу Угорщину) – 23 місця у Національних зборах і 3 місця у Європарламенті, євроскептицизм якої є жорсткішим, а до ідеології належать відриктий шовінізм, антисемітизм та ксенофобія.

На думку правих Угорщини, історична і меморіальна політика – це протипага глобалізації задля збереження національної ідентичності. У той же час нові засоби комунікації стають інструментами такої політики, відбуваються процеси медіалізації і розквіту популізму, котрий використовує національні почуття виборців задля реалізації своїх політичних інтересів.

Можна сказати, що націоналізація сприяла консолідації суспільства, поваленню старого ладу комуністичного режиму,

поверненню до розбудови своєї нації й національної держави. Проте водночас із цим відбувалося наростання конфлікту національних історій з сусідами, утвердження себе як жертви і єдиної сторони, на боці якої лежить історична справедливість, зріст шовіністичних і радикально-націоналістичних настроїв, покладання усіх проблем і провини за історичні злочини на сусідів, кооперація з державами зі схожим історичним минулим.

Важливим напрямом історичної й меморіальної політики Угорщини є засудження злочинів комуністичного режиму. Цим подіям присвячений Дім терору в Угорщині в Будапешті, заснований Фондом досліджень історії й суспільства Східної й Центральної Європи, а також Комітет національної пам'яті. У цих установах засуджуються репресії, Угорська радянська республіка 1919 р., комуністичний режим в угорщині 1949–1989 рр. і подавлення угорського повстання 1956 р.

Треба розуміти, що якщо для Західної Європи центральною трагедією людства в ХХ столітті став Голокост, то для угорців такою подією був Тріанонський договір 1920 р., коли Угорщина втратила найбільше територій і регіони етнічного розселення, отже і комплексу провини за холокост угорці переважно не мають.

З новою пост-комуністичною історичною політикою Тріанонська трагедія була відновлена у статусі колективної травми угорського народу і політиками, і істориками так само, як і в міжвоєнний період Хорті, коли розвитку зазнали реваншистські ідеї об'єднання угорських земель.

Крайньою точкою цього стало започаткування Дня пам'яті Тріанонського договору, який з 4 червня 2010 р. святкується щорічно, а також введення до основного закону Угорщини від 25 квітня 2011 р. статті «D» про угорців за кордоном, а також пов'язані з цим зміни у порядку набуття етнічними угорцями громадянства.

З цими подіями пов'язана відома в Угорщині дискусія у історичному й меморіальному дискурсі 2012 р. щодо ролі євреїв у комуністичних революціях, коли Андрайш Герьо звинуватив Ігнаца Ромшичца в «академічному антисемітизмі», оскільки той посилався на засилля євреїв в угорських комуністичних революцій, а також через те,

що він поставив режиму Хорті трійку з мінусом в своїй книзі, а з цього він зробив висновок, що той знецінив Голокост [2].

У есе «Тріанон проти Голокоста» Г'яни демонструє схожість між цими двома предметами суспільної пам'яті й розглядає їх як дві взаємовиключні форми національних спогадів. До схожих рис він відносить: самовіктимізація, наділення певних історичних подій символічним значенням і віддання їм провідної ролі, міфологізація історії тощо. Він доходить такого висновку: в сучасній угорщині такий конструкт як «травма Тріанона» займає провідну роль у суспільній свідомості, тому Голокост з ним конкурувати не може.

У праці «Тріанон та Голокост – майбутнє минулого» Петер Дьордь стверджує, що побудувати нову ідентичність без етноцентризму й без «Тріанонської образи» є вкрай важкою задачею для угорського суспільства.

Отже, зав'язана на національному комплексі трагедії Тріанонського миру та й втрати територій з угорським етнічним складом, історична політика Угорщини продукує історичну міфологію та меседжі для суспільства, які відповідають загальній тенденції цього історичного комплексу.

Історична й меморіальна політика угорщини провадиться державою, а саме Фідесом і прем'єром Орбаном. В 2000 р. була перенесена корона святого Іштвана в парламентський палац на честь святкування 1100-річчя державності Угорщини. Це свідчить про це, що генеологічно сучасні угорці пов'язують свою державу з багатовіковим королівством, територія котрого охоплювала не тільки втрачені у 1920 р. території, але й набагато більші землі Чехії та Польщі. Також завдяки короні святого Іштвана можна провести аналогію із Габсбургською монархією, а отже і коло сенсів, до яких відсилає громадян угорщини такі символічні дії влади, розширюється. До славетного історичного минулого також адресує також те, що перші 20 хвилин кожної години коло корони стоїть караул, одягнений у історичну уніформу.

2010 року під час другої каденції Орбана була прийнята нова конституція, яка декларувала у першу чергу те, що віднині Угорщина піклуватиметься про всіх угорців як всередині країни, так і за її межами. Тобто,

він фактично реалізував ідеї Йозефа Антала, котрий ще у 1990 р. на першому пленарному засіданні нового парламенту декларував, що у глибині душі хотів би бути прем'єр-міністром 15 млн. угорців, тобто кожного угорця у світі.

Був введений закон про подвійне громадянство, який уводив до політичного поля Угорщини представників діаспор, які отримали змогу брати участь у голосуваннях всередині країни та отримали також преференції, як і угорці, що мешкають в державі. Виходячи з цього можна сказати, що декларовані правлячою партією «Фідес» та іншими правими популістами тези щодо об'єднання усіх угорців у світі під єдиним крилом вийшли із сфери гучних заяв та обіцянок і перейшли до практичної реалізації. Ця політика дає підстави для інтеграції діаспор у межах втрачених за Тріанонським договором земель.

Наприклад, у Закарпатській області України функціонує низка угорських політичних організацій. Одна із їхніх політичних вимог – це створення Угорського автономного округу із центром у Береговому. До уведення у 2004 р. і 4-х відсоткового бар'єру для політичних партій обрані у береговому депутати репрезентували угорців у Верховній Раді. До організацій належить: Товариство угорської культури Закарпаття, Демократичний союз угорців України та Демократична партія угорців України.

Такі ж партії існують і в інших країнах з угорською діаспорою. У Румунії це Демократичний союз угорців Румунії, який був створений 1989 року, а на виборах 2009 року представник партії Хунор Клемен отримав 3,8 % голосів. Партія відстоює ідеї збільшення автономності місцевих органів самоврядування, створення національної угорської автономії, а також за розширення сфери ужитку угорської мови в освіті та адміністрації.

У Словаччині угорці у політичній сфері представлені правоцентристською Партією угорської коаліції, яка у Європарламенті представлена 2 депутатами з 13 словацьких. У регіонах, де угорців більше ніж 20 % населення, угорська мова діє на рівних правах у адміністративній діяльності, як і словацька, а також діє угорське теле- і радіомовлення.

Угорська діаспора північної автономної області Воєводіна Сербії є п'ятою за кількістю і налічує 293 299 людей, інтереси яких репрезентує Національна рада Угорської меншини. Не дивлячись на асиміляційну політику і германізацію угорців в Австрії, угорська діаспора складає близько 40.000, а угорська група Консультативної ради є найстаршою з усіх консультативних рад меншин у Австрії. Більшість угорців мешкає у Бургенланді, котрий був втрачений на користь Австрії за Тріанонським договором.

Отже, угорці за межами своєї держави мають реальну політичну силу і є репрезентованими у демократичних інституціях, вони провадять свою культурну політику. Історична політика є суголосної до політичної практики угорських діаспор.

У той же час існує загроза іредентизму та ревізйонізму, який виходить із провадженою державою історичної риторики. Поміркована євроскептична партія «Фідес» та її лідер Орбан проводять лагіднішу політику, ніж та, котру пропонує радикальна партія Угорщини «Йоббік». Вона критикує діючого прем'єр-міністра за занадто лагідну політику у відносинах з Євросоюзом, а особливо – під час міграційної кризи 2015 року. Вона є радикально євроскептичною, а політичні оглядачі й опоненти називають її ксенофобською, неофашистською, неонацистською та антисемітською. Партія також відома низкою акцій протесту. Наприклад, у 2017 році в Будапешті була проведена акція «Самовизначення для Закарпаття», основним гаслом якої було: «Закарпаття це Угорщина».

Габор Вона, лідер партії, заснував праворадикальну і національно-консервативну партію «Йоббік» («За кращу Угорщину») у 2003 році, а через три роки став її головою. Тоді вона об'єднала навколо себе більш молодий електорат, декларуючи те, що вона стоїть на угорських цінностях та виступає за національні інтереси.

Незважаючи на крайній радикалізм, партія має політичний успіх як в Угорщині, так і в Євросоюзі загалом. 2009 року «Йоббік» отримала три місця у Європарламенті. На виборах у 2010 році за партію проголосувало 16 % виборців, і партія отримала в національному парламенті

Угорщини 47 міль. На останніх загальних виборах у 2014 р. вона набрала 20 % голосів.

За думкою інформаційного агентства «Euronews» Габор Вона хоче стати системною опозицією в Угорщині, отож він вимушений пом'якшити риторику. У кінці минулого року Габор Вона заявив, що засуджує антисемітизм деяких членів і партія стає більш центристською. Водночас ЗМІ й спостерігачі вважають, що це лише ж спробою стати «народною» партією та об'єднати більше виборців.

У своїй риториці «Йоббік» використовує ті ж тези, що і офіційна влада щодо історичної політики, але радикалізує їх, виступаючи на вкрай іредентистських позиціях. «Тріанонська трагедія» використовується як гасло і точка об'єднання симпатизуючого партії електорату.

Висновок. Простеживши розвиток історичної політики сучасної Угорщини від здобуття незалежності від комуністичного блоку у 1989 році і до сьогодні, можна зробити висновок, що вона поступово трансформувалася під ідеологічним та політичним впливом діючих у державі сил, насамперед – партією «Фідес».

Починаючись як викриття злочинів радянського періоду та їхнього засудження, вона перейшла у сферу гри на почуття національного пригноблення та самовіктимізації. До місця прийшла Тріанонській договір, який у сфері історичної політики став «Тріанонською трагедією». Риторика втрата територій етнічного розселення угорців стала сприяти автономізації діаспор в межах інших держав, а основний закон 2010 року та подвійне громадянство увели угорців за межами своєї держави до політичного життя батьківщини.

Водночас із тим, у більш радикальних сил Угорщини такий підхід в історичній політиці сприяє настроям іредентизму та ревізіонізму щодо втрачених територій. Якщо для «Фідес» пріоритетна співпраця з діаспорами, то «Йоббік» схиляється до возз'єднання угорських територій.

Отже, історична політика Угорщини у сучасному її вигляді має чіткий зв'язок із настроями пост-імперського реваншизму в суспільстві.

Список використаних джерел :

1. Ковач Е. История замедленного действия. Венгерский спор историков 2012 года. URL : https://www.academia.edu/5167371/Ева_Ковач._действия._Венгерский_спор_историков_2012_года (дата звернення 10.03.2019).
2. Паливода В. Угорці Закарпаття: історичний аспект, сьогодення та перспективи. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 1 (46). С. 12–19.
3. Дегтеренко А. Угорський чинник в етнонаціональній політиці України в умовах російської агресії *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 1 (46). С. 38–47.
4. Стыкалин А. От Венгрии 1956-го к Венгрии 1989 года: метаморфозы исторической памяти нации. *Неприкосновенный запас*. 2009. № 6 (68). С. 34–39.
5. Ткач Д. І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій : монографія. Інститут політ. і етнонац. дослідж. НАН України. К.: МАУП, 2004. 254 с.
6. Історія, політика, пам'ять. Збірник статей. Упоряд. Г. Касьянов, О. Гайдай. Київ : Інститут історії України НАН, 2016. 277 с.
7. Конституція Республіки Угорщина. *Конституції нових держав Європи та Азії*. Київ : Укр. прав. фундація «Право», 1996. С. 309–339.
8. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ШІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. 328 с.
9. Касьянов Г. Історична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір. *Україна Модерна*. 21.03.2014. С. 24–34.
10. Головна політична тема в Словаччині... – Угорщина. URL: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/90664/> (дата звернення 12.03.2019)
11. Договір з Угорщиною (Тріанонський договір) (витяг). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_084 (дата звернення 12.03.2019)
12. Строгальщикова П. Венгры за пределами Венгрии: национальные меньшинства, диаспора, часть венгерской нации. *Ежегодник финно-угорских исследований* 2015. № 1. С. 22–47. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vengry-za-diaspora-chast-vengerskoj-natsii> (дата звернення 12.03.2019).
13. Anti-Semitism: 2012 Report on Global Trends in Anti-Semitism. Updated Summer 2013. URL :<https://www.jewishvirtuallibrary.org/2012-report-on-global-trends-in-anti-semitism>

14. Акция «Самоопределение для Закарпатья» в Будапеште завершилась. *Gordon.ua*. 23 сентября, 2017. URL: <https://gordonua.com/news/politics/akciya-samoopredelenie-dlya-zakarpatya-v-budapeshte-zavershilas-bylo-okolo-100-chelovek-212193.html> (дата звернення 12.03.2019)
15. Шелудкова И. Габор Вона и перемены в «Йоббик». *Euronews*. 4 июня, 2018. URL : <https://ru.euronews.com/2018/04/06/gabor-vona-ultra-right-way-to-parliament#> (дата звернення 12.03.2019)

Jeripa A. O. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I. I. Mechnikov

Historical politics of Hungary and post-imperial revanchism

The article is devoted to the analysis of the development of the historical policy of Hungary, its interrelation with the Hungarian history of the twentieth century and its impact on contemporary political processes within the country and in Europe as a whole. The role of the Trianon Peace Treaty in shaping national myth and national trauma was considered. The author identifies the main points of the modern historical policy of the state of Hungary and traces the historical connection between the past state and its present.

Key words: *historical policy, revanchism, national trauma, Trianon contract.*

*Рекомендовано до друку
– к. політ. н., доцентом Коч С. В.*

Стаття надійшла в редакцію 07.04.2019.